

Шифр «Я нова»

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖІНКАМИ,
ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	7
1.1. Форми, причини та наслідки домашнього насильства над жінками.....	7
1.2. Суб'єкти надання допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства.....	13
Висновки до першого розділу.....	19
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, В ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ	20
2.1. Аналіз діяльності Черкаського міського центру соціальних служб щодо надання соціальних послуг жінкам, які постраждали від домашнього насильства.....	20
2.2. Впровадження програми «I'm new» для жінок, які постраждали від домашнього насильства.....	24
Висновки до другого розділу.....	27
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32
ДОДАТКИ.....	35

ВСТУП

Актуальність. Насильство в сім'ї залишається однією з актуальних проблем сьогодення. В умовах економічної нестабільності, яка загострилась в Україні, через епідемію коронавірусу та карантинні заходи, зросла кількість звернень жінок щодо вчинення домашнього насильства.

За 10 місяців 2020 року до системи безоплатної правової допомоги звернулися 940 постраждалих від домашнього насильства. За даними Міністерства соціальної політики України зафіксовано зростання рівня домашнього насильства на 66%.

Сьогодні домашнє насильство розглядають як порушення прав людини, приниження гідності жінки та гендерну дискримінацію.

Як зазначив Жан-Клод Мін'йон, президент Парламентської асамблеї Ради Європи, «сьогодні мільйони жінок у всьому світі продовжують страждати від фізичного та психологічного насильства та залишаються позбавленими найважливішого з прав –права на життя без насильства. Насильство стосовно жінок та домашнє насильство не можна ані приймати, ані терпіти».

Проблему насильства стосовно жінок вивчали зарубіжні вчені (А. Робертс, Д. Доджл, Є. Меллібруда, М. Росс та ін.) та українські дослідники: Н. Лавриненко (1998), О. Зборовська (2006), І. Грабська (1998), Я. Юрків(2013), В. Нестерчук (2019).

Правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти соціальної роботи з попередження домашнього насильства в Україні вивчалися О. Кочемировською (2008), Г. Лактіоною, Ю. Онишко (2010), Т. Журавель (2010) та ін.

У науковій літературі досліджуються соціально-психологічні особливості жертв подружнього насильства – О. Шинкаренко (2000), А. Собко, Н. Волинець (2017), аналіз зарубіжного досвіду насильства у подружніх стосунках – І. Грабська (1998), арт-терапевтичні методи в роботі з жінками, які постраждали від подружнього насильства – М. Кісельова (2007), Н. Ярощук (2013), соціально-психологічна корекція стану жінок, які зазнали насильства в сім'ї – О. Савчук (2005), соціально-психологічні технології роботи з окремими

цільовими групами: жінками-жертвами (потенційними жертвами) та чоловіками-кривдниками (потенційними кривдниками) – К. Кальницька (2014), Технології соціальної роботи із жінками, які постраждали від домашнього насильства – Т. Веретенко, Я. Климчук (2020).

Особливості реабілітації жінок, які постраждали від домашнього насильства, розкрито у роботах Г. Лактіонової (2010), І. Трубавіної (2009), І. Грабської (1998), О. Кочемировської (2011), О. Савчук (2000,2003) та ін.

Проте недостатня розробленість нових підходів до захисту та підтримки жінок, які постраждали від домашнього насильства, зумовили вибір теми дослідження «Соціальна робота з жінками, які постраждали від домашнього насильства».

Мета роботи: обґрунтувати теоретичні аспекти соціальної роботи з жінками, які постраждали від домашнього насильства, та дослідити особливості впровадження програми «I'm new» для надання допомоги даній категорії клієнтів у центрах соціальних служб.

Метою роботи зумовлені наступні завдання:

1. Дослідити причини та наслідки домашнього насильства над жінками.
2. Здійснити аналіз соціальної роботи суб'єктів надання допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства.
3. Визначити особливості діяльності Черкаського міського центру соціальних служб щодо надання соціальних послуг жінкам, які постраждали від домашнього насильства.
4. Розробити програму «I'm new» для жінок, які постраждали від домашнього насильства, та впровадити «Живу бібліотеку» як онлайн-форму групової роботи з даною категорією клієнтів.

Об'єкт дослідження – соціальна робота з жінками, які постраждали від домашнього насильства.

Предмет дослідження – особливості соціальної роботи з жінками, які постраждали від домашнього насильства, в центрах соціальних служб.

Методи дослідження – теоретичні: аналіз наукової літератури з метою аналізу видів, причин та наслідків домашнього насильства; аналіз, синтез, порівняння, узагальнення результатів опитувань жінок; емпіричні: авторське анкетування жінок «Домашнє насильство над жінками, як соціальна проблема», методика «Рівень самооцінки» О. Воробйової, авторське анкетування жінок, які постраждали від домашнього насильства, щодо якості надання їм соціальних послуг, методи математичної статистики для обробки результатів анкетування.

Наукова новизна роботи полягає у розробленні програми «I'm new» для жінок, які постраждали від домашнього насильства, що побудована на основі реабілітаційних програм, містить інтерактивний захід «Жива бібліотека» та комплекс вправ (вправи на підвищення самооцінки, релаксацію).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали роботи можуть бути використані центрами соціальних служб у наданні допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства, у вищих навчальних закладах при вивченні курсів «Соціальна робота з різними групами клієнтів» (модуль 1. Соціальна робота з жінками), «Методи і технології соціальної роботи».

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались на засіданнях кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, на V Регіональній студентській науково-практичній конференції «Потенціал сучасної соціальної роботи» (м. Черкаси, 2021 р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені у 2 публікаціях: «Соціально-педагогічна робота з дітьми, матері яких постраждали від домашнього насильства» (Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки» (м. Київ, 2021 р.), «Домашнє насильство над жінками, як соціальна проблема» (матеріали V Регіональної студентської науково-

практичної конференції «Потенціал сучасної соціальної роботи») (м. Черкаси, 2021 р.).

Структура роботи: курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (26) та додатків (4). Загальний обсяг роботи становить 53 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Форми, причини та наслідки домашнього насильства над жінками

Насильство в сім'ї – найбільш прихована форма насильства, часто не усвідомлена ані жертвами, ані представниками влади, ані суспільством. Однак саме насильство в сім'ї породжує цілу низку негативних суспільних явищ.

Проблема домашнього насильства вирішується на рівні світової спільноти. Конвенція Ради Європи (Стамбульська конвенція) про запобігання насильству стосовно жінок і сімейного насильства та про боротьбу з цими явищами - це перший юридичний важіль щодо захисту прав і свобод жінок. Конвенція декларує неприпустимість насильства щодо жінок і домашнього насильства. Та попри чималі позитивні зрушення в державній політиці й практиці, різні форми насильства щодо жінок і далі залишаються однією з найпоширеніших соціальних проблем.

В Україні діє закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Ст.1 п.3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає що, домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного характеру, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Законом визначені форми домашнього (сімейного) насильства: економічне, психологічне, сексуальне та фізичне насильство, прописані їх ознаки та можливі прояви.

У лютому-березні 2020 року нами було проведено опитування жінок м. Черкаси з метою визначення домінуючих форм домашнього насильства над жінками. Анкетування було заплановано з 25 лютого по 17 березня, у зв'язку з карантинними обмеженнями, з 12.03.2020 анкети було завантажено в Google Формі. Загальна кількість опитаних склала 80 осіб (додаток А).

Результати дослідження показали, що найбільш поширеною формою насильства в сучасних сім'ях є психологічне (35% / 28 респондентів). Психологічне насильство – спосіб тиску на психіку людини. Жінки зазначили, що психологічне насильство виражалось у постійній критиці (95% / 76 осіб), образах (95% / 76 осіб), приниженнях (35% / 28 осіб), шантажах (75% / 60 осіб) та контролі (85% / 68 осіб). Психологічне насильство є невід'ємною частиною фізичного та сексуального насильства і завжди супроводжує їх. Однак, і саме по собі воно може призводити до не менш драматичних наслідків.

Як показали відповіді опитаних, поширеною формою домашнього насильства щодо жінок є фізичне (30% / 24 особи). Фізичне насильство – навмисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень, що можуть привести до порушення фізичного чи психічного здоров'я або навіть смерті. Ознаками даної форми насильства є: побої, штовхання, тіпання, ляпаси. За даними соціологічного дослідження більшість жінок скаржились на штовхання і тіпання (55% / 44 особи), значно менша кількість – на побиття (20% / 16 осіб) та ляпаси (25% / 20 осіб).

За результатами опитування 25% (20 осіб) жінок потерпають від економічного насильства в сім'ї. Економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, засобів майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними. Основні ознаки економічного насильства у сучасних сім'ях: постійний контроль з боку чоловіка особистих коштів дружини (75% / 60 осіб) та відбирання у жертви коштів (25% / 20 осіб).

Лише (10% / 8 осіб) опитаних скаржилися на сексуальне насильство. Сексуальне насильство — це будь-які дії сексуального характеру без

добровільної згоди. Примус може здійснюватися не тільки за допомогою фізичної сили, але і також психологічного тиску, залякування, шантажу.

У результаті дослідження було визначено, що у більшості випадків насильство є комплексним. 30% жінок зазначили, що потерпали одночасно від щонайменше трьох видів насилля (фізичне, психологічне, економічне).

У процесі соціологічного дослідження виявили, що агресивність батька по відношенню до матері у батьківській родині впливає на терпимість жінки до насильства у власній сім'ї (55% / 44 особи). Також жінки, які виховувалися в сім'ях, де здійснювалось насильство батьком над матір'ю, вважають домашнє насильство нормою (15% / 12 осіб).

Крім опитування був визначений рівень самооцінки жінок за методикою О. Воробйової «Рівень самооцінки». Результати проведеної методики показали, що більшість жінок, які страждають від домашнього насильства, мають низький рівень самооцінки (75% / 60 осіб). Низька самооцінка жінок виявляється у знеціненні себе під час побудови міжособистісних, у тому числі й подружніх стосунків, звинуваченнях себе у конфліктних ситуаціях, що виникають у родині.

Дослідження показало, що 60% (48 осіб) жінок не мають інформації про установи, до яких можна звернутися про допомогу у випадках домашнього насильства, а 40% (32 особи) – обізнані. Більшість жінок (66% / 53 особи) звернулись б до рідних та друзів в разі випадку домашнього насильства, а інші (34% / 27 особи) – до поліції, ЦСС, кризового центру.

На сьогоднішній день в Україні достатньо розвинена мережа закладів, що надають допомогу жінкам, постраждалим від домашнього насильства: гарячі лінії, мобільні бригади, центри допомоги, притулки, громадські організації та ін.

Щорічно проводиться Всеукраїнська акція «16 Днів проти насильства», яка триває з 25 листопада до 10 грудня. Метою акції є привернення уваги суспільства до проблем подолання насильства у сім'ї.

У науковій літературі досліджені причини виникнення домашнього насильства над жінками. Так у Методичних рекомендаціях щодо запобігання та протидії насильству, затверджених листом Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 р. N 1/11-5480 виділені причини домашнього насильства: соціальні, економічні, психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні, правові, політичні, соціально-медичні, фізіологічні та медичні.

Дослідники Л. Алексєєва (2000), О. Кочемировська (2008) виділяють причини виникнення насильства в сім'ї, які умовно розділяють на три рівні: суспільний, родинний та особистісний (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1.

Причини виникнення насильства в сім'ї

Категорія виникнення	Причини виникнення
Причини, пов'язані з особливостями розвитку суспільства.	відсутність чіткої оцінки громадськості насильства в родині як негативного суспільного явища, високий рівень терпимості у суспільстві до порушення прав людини, демонстрація насильства в засобах масової інформації, низька правова грамотність та поінформованість жінок, військовий конфлікт у країні
Причини, пов'язані з соціально-економічним розвитком родини, її структурою, та моделлю спілкування родичів	низька матеріальна забезпеченість сім'ї, постійна нестача грошей, проблеми зайнятості, погані житлово-побутові умови. перенаселення та нефункціональність житла, міжпоколінна реплікація (передавання) насильницького досвіду соціальна ізоляція родини
Причини, обумовлені особистісними характеристиками партнерів	психологічні особливості, невиправдані очікування від партнера, низький рівень комунікативних вмінь та навичок, психологічне здоров'я, алкоголізм та наркоманія, хронічне безробіття

Враховуючи сучасну політичну ситуацію в Україні, у групі ризику сімей, для яких характерне домашнє насильство, опинилися сім'ї демобілізованих з зони АТО. Це є наслідком того, що військові конфлікти накладають негативний відбиток на психіку людини; їй важко пристосуватись до буденного життя, вона швидше та агресивніше реагує на будь-які подразники. Якщо до участі в бойових діях чоловік був запальним, то тепер йому складніше себе стримувати. Сильні пережиті емоції та біль знаходять спосіб «вириватися». Демобілізовані, переважно чоловіки, не завжди отримують кваліфіковану психологічну допомогу після повернення із зони бойових дій. Міжнародний досвід свідчить про те, що з часом непроліковані повоєнні психологічні травми не просто повертаються, а й посилюються. Рівень насильства в родинях військових, що повернулися із зони АТО зараз критично високий.

У науковій літературі розглядається циклічний характер процесу насильства, досліджуються фази його розвитку (А. Лабунь, О. Калашник, В. Вальчук та Г. Мустафаєв) або цикл стосунків. Дослідники виділяють наступні фази:

1) фаза збільшення напруги. На цьому етапі створюється та зростає напруження у стосунках, кривдник може погрожувати жертві. Постраждала особа, очікуючи таку поведінку, намагається «пом'якшити» ситуацію і протистояти кривднику або ж поступається йому;

2) фаза вибуху. Характеризується агресією та насильницькою поведінкою кривдника по відношенню до жінки, встановленням контролю над ситуацією. Постраждала особа може продовжувати захищатися. Після повторення таких ситуацій жінка обирає пасивний стиль поведінки, який дозволяє зупинити насильство на цій фазі. Під час першого «вибуху» обидві сторони можуть заперечувати акт насильства, намагатися його виправдати;

3) фаза каяття. На цьому етапі кривдник може відчувати провину, просити пробачення, обіцяти змінитися і не повторювати насильницькі дії. Через певний час цикл повторюється.

Разом з тим, ситуація насильства – це кінцевий результат взаємодії між чоловіком і жінкою, причини такої поведінки подружжя слід відстежувати у їх соціально-психологічних рисах, особливостях їх попередньої взаємодії, і навіть у життєвому досвіді дитинства.

У наковій літературі досліджені спільні риси, характерні для жінок, які постраждали від домашнього насильства. Так, за даними досліджень К. Мінакової (2005) та С. Тунтуєвої (2009), жінки, які зазнали насильства, характеризуються такими спільними рисами: низький рівень самооцінки; звинувачення себе за дії кривдника; прояви апатії та пасивності; протидія кривднику, оборона; демонстрація неприйнятної їм поведінки, реакцій на стресові ситуації; скарги на наявні психофізичні розлади.

А. Науменко описує психологічні ознаки жертви у відносинах: скарги, претензії і образи, впевненість у тому, що інші її принижують; потреба у любові, увазі, розумінні, співчутті і підтримці з боку оточуючих; небажання брати відповідальність за своє життя; перекладання відповідальності за власне щастя і благополуччя на інших, звинувачення інших у її проблемах; інфантильне ставлення до життя.

Аналіз наукової літератури показав, що домашнє насильство над жінками супроводжується певними наслідками по відношенню до жертви, кривдника та дітей (якщо в сім'ї є діти). Наслідки домашнього насильства представлені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Наслідки домашнього насильства

Категорія осіб	Наслідки насильства
Жінки-жертви	Фізичні, психологічні, економічні, сексуальні, реплікація
Чоловіки-кривдники	Фізичні, психологічні, юридичні, реплікація
Діти-свідки-жертви	Фізичні, психологічні, реплікація

О. Савчук; А. Лабунь, О. Калашник, В. Вальчук, Г. Мустафаєв виділяють наступні наслідки домашнього насильства для жінок:

- фізичне насильство, призводить до погіршення фізичного здоров'я (головний біль, біль у м'язах, забиті місця, вибиті зуби, пошкодження кісток та м'яких тканин, сліди укусів, синці, опіки, втрата ваги, інфекції різного роду, викидні, мертвонароджені діти, передчасні пологи, ускладнення при пологах,) й психічного здоров'я, що є провокуючими факторами у розвитку емоційних та неврологічних розладів;

- психологічне насильство, що має латентний характер, спричиняє нервові розлади, загострення хронічних хвороб, депресії, схильність до самогубства або вбивства. Психологічне насильство є супутником всіх інших видів насильства;

- сексуальне насильство призводить до порушення сексуальності, травм та пошкоджень статевих органів, зміни орієнтації;

- економічне насильство є причиною невміння/неможливості поповнювати та раціонально розпоряджатися сімейним бюджетом.

За даними Національної гарячої лінії «Ла Страда Україна», у 2020 році більше 80% жінок, які постраждали від домашнього насильства, під час консультації повідомляли про те, що часто свідками акту насильства були їхні малолітні або неповнолітні діти. Діти, які є свідками насильства, визнаються його жертвами.

Отже, дослідження явища домашнього насильства дозволяє розглядати його як комплексне явище, яке має циклічний характер. Виявлені групи факторів, що провокують домашнє насильство: соціально-економічні, психолого-педагогічні, фізіолого-медичні. Насильство пов'язане з проявом сили сильнішого над слабшим, що призводить до погіршення фізичного та психічного здоров'я всіх учасників процесу та має здатність відновлюватися у наступних поколіннях.

1.2. Суб'єкти надання допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства

Реалізацію державної політики у сфері запобігання насильству в сім'ї здійснюють державні органи на різних рівнях, відповідно до визначених повноважень.

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено загальні та спеціалізовані служби підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства, гендерно зумовленого насильства та покладені на них завдання та функції (рис.1.1.).

Аналіз літератури показав, що безпосередньо соціальна робота з сім'ями, в яких є прояви домашнього насильства, здійснюється уповноваженими підрозділами Національної поліції, загальними та спеціальними службами підтримки жінок, які постраждали від домашнього насильства (рис.1.1.). У здійсненні своїх повноважень ці органи мають як спільні, так і відмінні форми роботи з жінками, що зазнали насильства в сім'ї.

Організація соціальної роботи здійснюється відповідно до чинного законодавства України та взаємного інформування щодо виявлення фактів домашнього насильства та вчасного реагування. Міжвідомча взаємодія відбувається відповідно до Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї.

У нормативних документах чітко визначений алгоритм дій щодо реагування на факти домашнього насильства: звернення постраждалої особи в усній або письмовій формі до органів поліції, уповноваженого в громаді або уповноваженого з питань домашнього насильства департаменту соціальної політики; реєстрація заяви, взяття на облік.

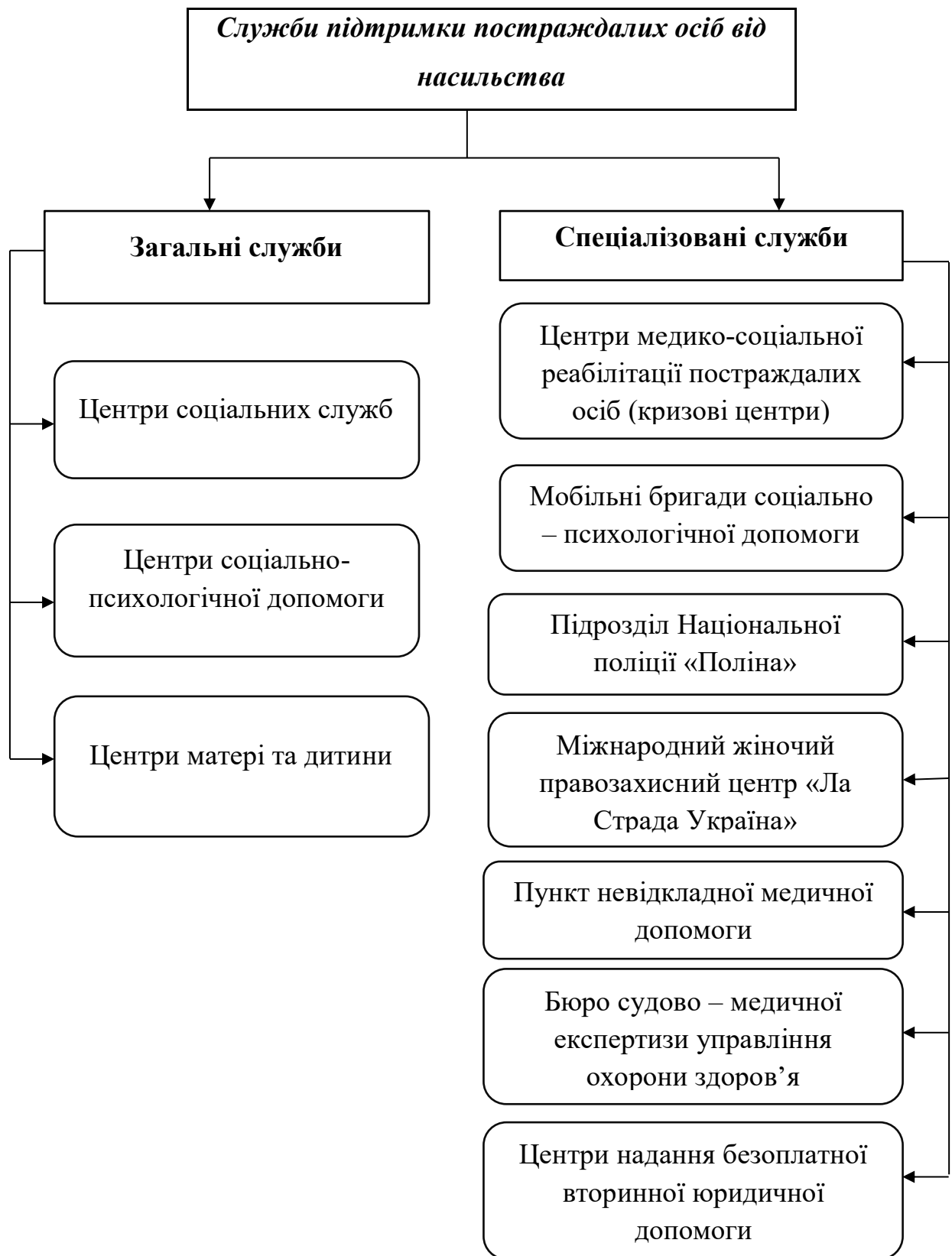

Рис. 1.1. Служби підтримки постраждалих жінок від домашнього насильства

Міжвідомча взаємодія суб'єктів передбачає взаємне інформування не пізніше однієї доби відповідно до закону «Про запобігання та протидію

домашньому насильству» про виявлені факти з дотриманням вимог захисту персональних даних та за наявності добровільної згоди з урахуванням оцінки ризиків, які становлять загрозу для жінки, що зазнала домашнього насильства.

Також здійснюється узгодження щодо заходів надання дієвої допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства.

До загальних служб підтримки постраждалих осіб від насильства відносяться: центри соціальних служб, Центри соціально-психологічної допомоги, Центри матері та дитини.

1. Центри соціальних служб. Здійснюють соціальну роботу з жінками, які постраждали від домашнього насильства, в межах своєї компетенції надають послуги щодо: прийому заяв про вчинення акту насильства; здійснення оцінки потреб постраждалих; інформування постраждалих осіб про види допомоги, яку вони мають право отримати та установи, що її надають. Одним із напрямів роботи центрів є соціальний супровід жінок, які опинились у складних життєвих обставинах. Соціальна реабілітація постраждалої особи від насильства та членів їх сімей – складова частина соціального супроводу, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану жінок, які постраждали від домашнього насильства. Реабілітація є комплексом заходів з підтримки, допомоги, кризового втручання, співпраці з членами сім'ї.

2. Центри соціально-психологічної допомоги. Надають тимчасовий притулок жінкам та їх дітям, різні послуги з метою повернення їх до нормальних умов життєдіяльності.

3. Центри матері та дитини. Розраховані на вагітних жінок та жінок з дітьми віком до 18 місяців, які потрапили в складні життєві обставини, у тому числі і постраждалих від насильства в сім'ї. Фахівці центру забезпечують сприятливі комфортні та безпечні умови для народження дитини, догляду за нею та виховання. Пріоритетним напрямом роботи центру є створення для жінки таких умов, в яких вона могла максимально повноцінно відчувати радість материнства. У центрі здійснюється діагностування та корекція психо-емоційного стану жінок, які постраждали від домашнього насильства;

надаються необхідні консультації щодо оформлення документів (реєстрація дитини, оформлення виплат тощо). Підтримка фахівців допомагає жінкам, які постраждали від домашнього насильства, позбутися страхів, самотності, невпевненості та зосередитися на собі та вихованні дитини, плануванні свого майбутнього життя [16].

До спеціалізованих служб підтримки жінок, які постраждали від сімейного насильства, належать:

1. Центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб (кризові центри), створені за ініціативи Фонду ООН у галузі народонаселення. Створюються притулки для постраждалих осіб від домашнього насильства, так звані кризові центри. Наразі такі притулки діють в семи містах України.

Отримати тимчасовий притулок у кризовому центрі можна за допомогою мобільної бригади, оскільки адреса центру залишається конфіденційною, щоб кривдник не зміг дізнатися про місце перебування постраждалої і завдати шкоди їй та оточуючим. Кожен притулок співпрацює із місцевими службами для надання широкого спектру послуг, яких потребують жінки та їх діти. Працівники центру допомагають у пошуці роботи або здійснюють підтримку у перекваліфікації жінок.

2. Мобільні бригади соціально – психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали за ознакою статі. Мобільні бригади в рамках аутріч – роботи надають такі послуги :

- соціально-психологічна діагностика щодо стану особи, яка опинилася в складних життєвих обставинах, в тому числі і постраждалих від домашнього насильства;
- консультування осіб з метою мінімізації ризиків повторного насильства;
- проведення групової роботи та тренінгів щодо попередження гендерного насильства, формування особистої безпеки, посилення мотивації протидії насильству, набуття навичок особистого зростання, покращення мікроклімату в сім'ї;
- виїзди до осіб, які постраждали від сімейного насильства;
- інформаційне консультування членів родини, які зацікавлені у налагодженні стосунків.

3. Підрозділ Національної поліції «Поліна». Пілотний проект «Поліна» (аббревіатура від поліція проти насильства) розпочав роботу у 2017 році. Це групи швидкого реагування виключно за викликами по домашньому насильству.

З січня 2019 року функціонують 45 таких груп. Групи здійснюють виїзд, і на місці вивчають обставини насильства, спілкуються з учасниками конфлікту, допомагають скласти позовну заяву до суду, надають інформацію, де отримати притулок жертві. До складу «Поліни» входять дільничний інспектор; якщо в сім'ї є діти, то інспектор ювенальної превенції та слідчий, у випадку підозри на кримінальне правопорушення. Наступного дня до групи долучається фахівець із соціальної роботи.

4. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда Україна» функціонує з 1997 року. Працює у напрямку запобігання та ліквідації всіх форм дискримінації та насильства в суспільстві. Для надання своєчасної та ефективної допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства, «Ла Страда» співпрацює з дипломатичними установами зарубіжних країн та України; мережею міжнародних, урядових та неурядових організацій в Україні; готує методичні матеріали для фахівців із соціальної роботи та представників неурядових організацій, які надають допомогу потерпілим; проводить інформаційні кампанії.

Спеціалістами цілодобово анонімно та безкоштовно здійснюється соціально-психологічне консультування та підтримка осіб, які постраждали від домашнього насильства.

5. Пункт невідкладної медичної допомоги. Це окремий кабінет на базі багатoproфільної лікарні, обладнаний сучасною технікою, де працює кваліфікований персонал. У більшості таких кабінетів є всі необхідні засоби для захисту репродуктивного здоров'я, профілактики та лікування інфекцій, які передаються статевим шляхом, запобігання небажаній вагітності та наданні допомоги жертвам сексуального насильства.

6. Бюро судово – медичної експертизи управління охорони здоров'я. Основна діяльність полягає у здійсненні судово – медичної експертизи особи, яка зазнала домашнього насильства, та оформлення відповідних документів для подання до суду.

7. Центри надання безоплатної вторинної юридичної допомоги. Допомога Центрів здійснюється шляхом надання юридичних консультацій, доступу до правової інформації, допомозі у складанні документів правового характеру та представництві інтересів жінок, які потребують додаткового соціального захисту.

Отже, в Україні достатньо розвинена мережа закладів, що здійснюють соціальну роботу з жінками, які постраждали від домашнього насильства, та надають підтримку членам їх родин. Насамперед, соціальна робота спрямована на відновлення фізичного та психологічного стану жінок.

Висновки до першого розділу

Аналіз наукової літератури показав, що насильство в сім'ї – це комплексна соціальна проблема в Україні. Показано, що домашнє насильство не лише руйнує гармонію та злагоду в сім'ї, а й виступає однією з передумов злочинності в суспільстві.

На основі аналізу наукової літератури досліджені причини (соціальні, економічні, психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні, правові, політичні, соціально-медичні, фізіологічні та медичні), наслідки домашнього насильства, його структура та циклічний характер (фаза збільшення напруги, фаза вибуху, фаза каяття).

Охарактеризовано міжвідомчу взаємодію суб'єктів по наданню допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства, та підтримки членів їх родин. Проаналізовано нормативно-правову базу щодо подолання цього негативного явища.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, В ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

2.1. Аналіз діяльності Черкаського міського центру соціальних служб щодо надання соціальних послуг жінкам, які постраждали від домашнього насильства

Центр соціальних служб – це структурний підрозділ, який відповідає за реалізацію державної політики щодо запобігання насильству в сім'ї та надає згідно з «Порядком розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» та державними стандартами психологічні, соціально-педагогічні, інформаційні послуги жінкам, постраждалим від домашнього насильства з метою подолання або мінімізації його негативних наслідків.

За даними 2020 року у Черкаський міський центр соціальних служб звернулося за послугами 562 особи, з них – 318 жінок. Також в центрі було виявлено 294 сім'ї, в яких здійснювалось домашнє насильство. З них 247 сімей перебувають в складних життєвих обставинах, в яких виховується 271 дитина.

У залежності від конкретного випадку та оцінки потреб, жінкам, постраждалим від домашнього насильства, центром соціальних служб було надано послуги:

- екстренні (кризові) втручання – 21 сім'я;
 - консультування (психологічне, інформаційне) – 223 сім'ї;
 - соціальний супровід – 60 сімей;
 - представництво інтересів (допомога в оформленні документів для одержання державної допомоги) – 11 сімей;
- допомога у працевлаштуванні – 14 сімей.

Двох жінок (одна вагітна, одна мати з двома дітьми) з метою вирішення проблеми проживання було перенаправлено до Обласного центру соціально-психологічної допомоги, що знаходиться в м.Сміла.

У центрі соціальних служб діє мобільна бригада соціально-психологічної допомоги, яка разом з підрозділом «Поліна» Національної поліції здійснює оперативне і мобільне реагування у разі вчинення насильства над жінками (протягом трьох годин з моменту отримання повідомлення про факт насильства).

Мобільна бригада здійснює безпосереднє кризове консультування та за необхідності переадресовує постраждалих осіб в Черкаський місцевий центр з надання безоплатної правової допомоги, медичні заклади.

Для убезпечення постраждалої особи від кривдника поліцією запроваджується: терміновий заборонний припис терміном до 10 діб, обмежувальний припис – від 1 до 6 місяців (за потреби його можуть продовжити ще на 6 місяців) та взяття кривдника на облік. Центром реалізується програма, спрямована на зміну насильницької поведінки кривдника (програма для кривдників).

Черкаський обласний осередок «Ліги соціальних працівників України» співпрацює з Черкаським міським центром соціальних служб у сфері надання соціальних послуг різним категоріям населення, у тому числі жінкам, які постраждали від домашнього насильства.

За 2020 рік фахівцями було надано 7 кризових консультацій, 21 індивідуально-підтримуючу консультацію, 17 інформаційних консультацій.

З 10 по 25 вересня 2020 року нами було проведено опитування жінок, які постраждали від домашнього насильства, з метою аналізу якості надання їм соціальних послуг Черкаським міським центром соціальних служб.

Загальна кількість опитаних складала 37 респондентів віком від 18 до 46 років (18 до 29 років – 29,7%, 30 до 39 – 45,9%, 40 до 46 років – 24,3%) (додаток Б).

Рівень досягнення респондентів становить 88,1%. Під час опитування інтерв'єром зафіксовано 5 відмов, основними причинами відмов жінок від участі в опитуванні є недовіра соціологічним опитуванням (2 особи), небажання спілкуватись (3 особи).

Загальна оцінка якості роботи Черкаським міським центром соціальних служб проводилась за 5-ти бальною шкалою (1 – «дуже незадоволений», 2 – «незадоволений», 3 – «більш-менш задоволений», 4- «задоволений» і 5 – «повністю задоволений»).

У відповідях простежується залежність оцінки надання соціальних послуг від віку респондентів. Так задоволені та повністю задоволені виявилися жінки віком старше 40 років (24,3%). – 4,7 бали. Найнижчі оцінки у респондентів віком від 18 до 29 років (29,7%) – 3,7 бали.

Переважна більшість (83,7%) опитаних вважають, що використання сучасних інформаційних ресурсів (Skype, Meet, Zoom, Viber, Instagram, Telegram, Messenger, E-mail, Telegram) для зв'язку з фахівцями центру дають можливість клієнткам швидко отримати інформацію щодо вирішення окремих питань.

Повноту та якість інформації, наданої фахівцями центру, клієнти оцінили на 4,4 бали.

Майже 81% жінок зазначили, що при спілкуванні з ними працівники виявляли доброзичливість, толерантність, співчуття, емпатію. При цьому клієнтки відмітили, що це їм надавало впевненості та віри у вирішення власних проблем.

Опитані жінки здебільшого мали тривалий період перебування у ситуації насильства (див. рис.2.1). Опитування показало, що 46% респондентів страждає від домашнього насильства понад один рік.

Відповіді свідчать, що жінкам, які постраждали від домашнього насильства, не вистачало інформації щодо вирішення цієї проблеми. 79% жінок зауважило, що якби в них була раніше інформація про насильство (куди і як потрібно звертатись), то вони швидше позбулися статусу «постраждалої особи». Потрібно надавати первинну інформацію, щоб жінки раніше звертались у таких випадках.

Черкаський міський центр соціальних служб здійснює соціальний супровід сімей, які опинились в складних життєвих обставинах (СЖО). Метою

соціального супроводу є, насамперед, збереження сім'ї та відновлення повноцінного її функціонування.

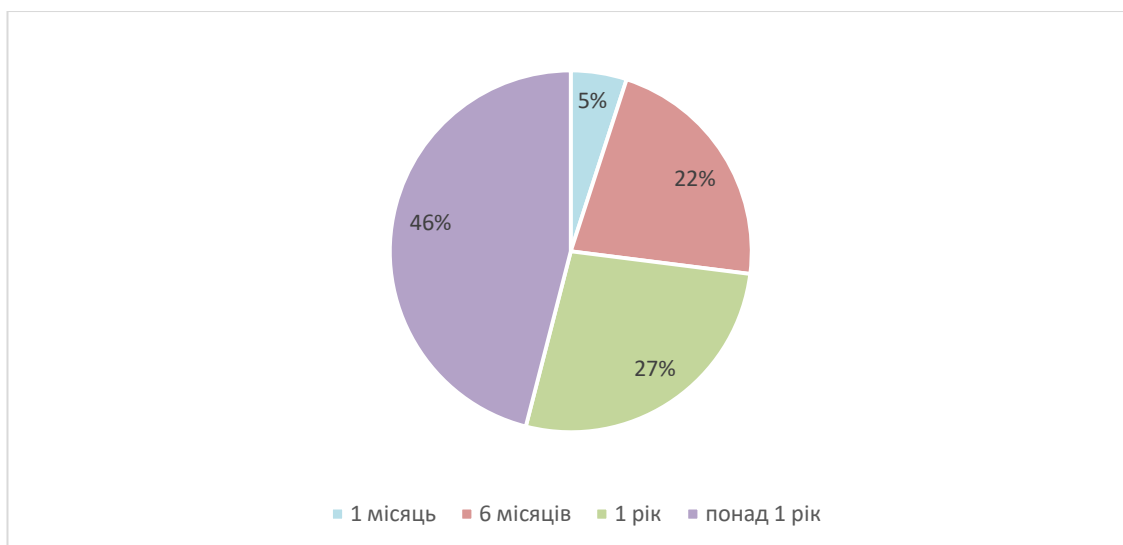

Рис.2.1. Період перебування жінок у ситуації домашнього насильства

Соціальний супровід жінок, які постраждали від домашнього насильства, здійснюється в декілька етапів: повідомлення про випадок; первинна оцінка ситуації; комплексна оцінка; план соціального супроводу; реалізація запланованих заходів; аналіз стану виконання поставлених цілей; звіт-оцінка досягнутих результатів. Інформація про вчинення акту насильства в сім'ї надходить у Черкаський міський центр соціальних служб усно, письмово, у телефонному режимі та електронному вигляді через Повідомлення про сім'ю/особу, яка перебуває у складних життєвих обставинах, та реєструється в журналі обліку заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу (додаток В).

Серед опитаних переважна більшість (56,7%) зазначили, що більш ефективною формою вирішення проблеми насильства у їхній родині є соціальний супровід, найменш ефективною – одноразове індивідуальне консультування (8,2%) (див.рис.2.2.).

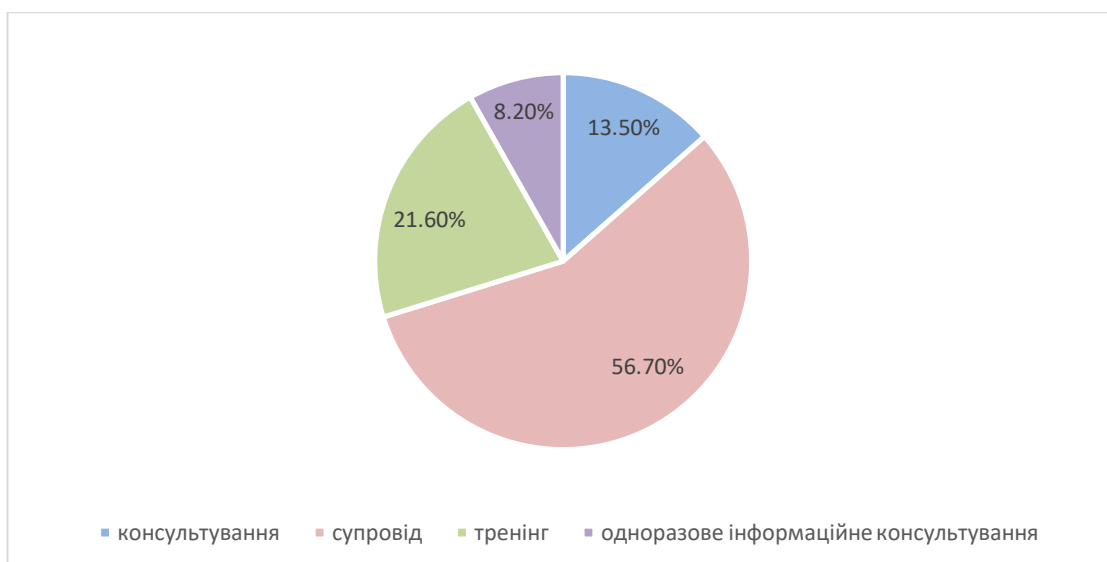

Рис.2.2. Форми надання соціальної допомоги жінкам, що постраждали від домашнього насильства

Отже, процес надання допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства, є доволі специфічним / характерним і вимагає від фахівця із соціальної роботи знань законодавчої бази, особливостей поведінки постраждалої та кривдника, причин, фаз та наслідків домашнього насильства, вміння швидко та професійно грамотно організувати допомогу сім'ї.

У процесі взаємодії з фахівцями Центру соціальних служб, жінки, які постраждали від домашнього насильства, відчують підтримку, розуміють, що вони не залишені сам на сам. За даними 2020 року в Черкаському міському центрі соціальних служб надано послуги 47 сім'ям, які перебували у СЖО, мінімізовано наслідки домашнього насильства у 132 сім'ях, не досягнуто позитивного результату – у двох випадках.

2.2. Впровадження програми «I'm new» для жінок, які постраждали від домашнього насильства

Аналіз Комплексної Програми корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами (14-18 років) та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику [22] дозволив розробити та впровадити авторську програму «I'm

new», направлену на реабілітацію жінок, які постраждали від домашнього насильства.

Мета програми:

- підвищення правової грамотності та поінформованості жінок щодо виходу з ситуації домашнього насильства;
- покращення психоемоційного стану жінок;
- підвищення рівня самооцінки у постраждалих від домашнього насильства;
- підвищення рівня поваги до себе, самоприйняття;
- планування жінкою свого майбутнього.

Програма «I'm new» була реалізована нами в межах співпраці з Черкаським обласним осередком «Ліги соціальних працівників України» на базі Черкаського міського центру соціальних служб. Програма була побудована у форматі групи підтримки жінок. У групу підтримки увійшли 11 жінок віком від 20 до 50 років.

Під час занять з жінками враховувались такі їх особливості: травматичний досвід дитинства; відсутність чітких цілей стосовно власного майбутнього; перевага деструктивних способів спілкування в сім'ї; відсутність навичок конструктивної взаємодії.

Програма була розрахована на 4 зустрічі (рис.2.3.).

Дата	Тема зустрічі
25.01.2021	«Початок нового життя»
02.02.2021	«Жива бібліотека. Моя життєва історія»
04.02.2021	«Мої почуття»
08.02.2021	«Моє майбутнє»

Рис.2.3. Тематичний план програми «I'm new»

Перша зустріч – «Початок нового життя».

Метою зустрічі є знайомство учасниць, створення сприятливої психологічної атмосфери; підвищення правової грамотності жінок. Перша зустріч проводиться соціальними працівниками спільно з представниками

правоохоронних органів, обговорюється коло питань правової допомоги щодо домашнього насильства (додаток Г).

Жінки відмітили результативність зустрічі, цінність наданої інформації, зокрема про заборонний та обмежувальний приписи.

Друга зустріч – «Жива бібліотека. Моя життєва історія».

«Живу бібліотеку» було проведено 02.02.2021р. в онлайн форматі в ZOOM у зв'язку з карантинними обмеженнями і самоізоляцією через пандемію COVID-19.

Реклама зустрічі (рис.2.4.) була розповсюджена для жінок, які стоять на обліку, через організації «100% життя», міський і обласний центр соціальних служб.

Рис. 2.4. Реклама зустрічі «Жива бібліотека. Моя життєва історія».

Онлайн-«Жива бібліотека» – одна з нових інтерактивних форм соціальної роботи. Метою онлайн-зустрічі є набуття жінками позитивного досвіду вирішення проблем насильства в родині.

У «Живій бібліотеці» книгою є жінка, яка в минулому постраждала від домашнього насильства та має стійкий позитивний результат щодо подолання його наслідків і розповідає про власний досвід «читачам».

Ця зустріч проводилась в онлайн-формі групової роботи «Жива бібліотека. Моя життєва історія» за методом «рівна - рівній» (рис.2.5.).

На зустріч була запрошена А (спікер) віком 35 р., яка постраждала від домашнього насильства в 2019 році та стояла на обліку в Черкаському міському центрі соціальних служб.

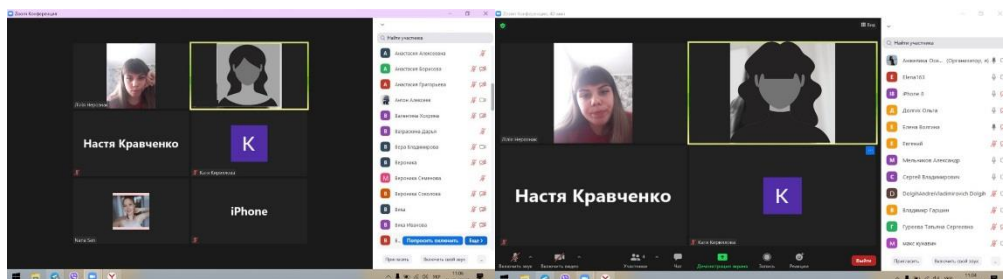

Рис. 2.5. Скріни ZOOM-зустрічі «Жива бібліотека».

Метод «рівна-рівній» дозволив учасницям розкритися, відчути впевненість у власних силах щодо подолання проблеми насильства. Під час зворотнього зв'язку у кінці зустрічі більшість учасниць зазначили, що бачать перспективи розв'язку своєї ситуації.

Третя зустріч «Мої почуття».

Метою є концентрація на собі та своїх почуттях. Ця зустріч розпочалась з тесту на визначення самооцінки жінок, які постраждали від домашнього насильства. Потім у групі обговорювались результати тесту.

З метою відреагування жінками негативних переживань були проведені арт-терапевтичні вправи «Словник почуттів» та вправа на релаксацію «Водоспад».

Четверта зустріч «Моє майбутнє».

Вона спрямована на планування жінкою свого майбутнього з опорою на внутрішні ресурси, розвиток здібностей до самоаналізу, сприяння зміцненню віри в себе; допомогу жінкам розпочати нове життя.

Для жінок з глибокою психологічною травмою рекомендовано робота з психологом. На цій зустрічі використовувалась арт-терапевтична методика М. Кисельової [25] «Прорив за один день. Створення метафори майбутнього».

Методика дозволила кожній учасниці створити власний образ «Я нова» та осмислити і обговорити свої нові риси та ставлення до партнера в умовах емоційної підтримки групи.

Результати проходження програми: жінки навчилися відреаговувати свої почуття, відчуття. Усвідомлення набутого досвіду дало їм можливість спланувати своє найближче майбутнє без насильства.

Висновки до другого розділу

Як показало дослідження, центри соціальних служб є важливою складовою у процесі попередження, виявлення та подолання насильства над жінками в сім'ї.

За результатами аналізу діяльності Черкаського міського центру соціальних служб та опитування клієнток, визначено, що серед форм індивідуальної та групової соціальної роботи з жінками, які постраждали від домашнього насильства, найдієвішим є соціальний супровід як тривала соціальна послуга.

Оцінюючи якість надання соціальних послуг, клієнти відзначають високий рівень кваліфікації фахівців та дотримання ними етичних принципів. Оцінка рівня задоволеності якістю надання соціальних послуг дала змогу розробити програму соціальної реабілітації для жінок, які постраждали від домашнього насильства, спрямовану на формування правової грамотності жінок, самоприйняття та підвищення самооцінки, створення нового образу «Я нова» та планування на цій основі власного майбутнього.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу зробити наступні висновки:

1. Охарактеризовано явище домашнього насильства над жінками та досліджено його причини, наслідки. Виявлено вплив самооцінки жінки та моделі стосунків між її батьками на прийняття нею агресивної, насильницької поведінки чоловіка. Досліджено, що більшість жінок одночасно потерпає від декількох форм насильства (психологічного, економічного, фізичного) в сім'ї.

2. Здійснено аналіз соціальної роботи суб'єктів з надання допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства.

Доведено, що державна допомога жінкам, які постраждали від насильства, та членам їх родин – це комплексна система заходів загальних та спеціалізованих служб України.

3. Визначено, що Черкаський міський центр соціальних служб надає широкий спектр соціальних послуг жінкам, які постраждали від домашнього насильства (екстрені (кризові) втручання, консультування (психологічне, інформаційне, мотиваційне), соціальний супровід; представництво інтересів (допомога в оформленні документів для одержання державної допомоги, допомога у працевлаштуванні) та ін.).

Результати опитування жінок, які постраждали від домашнього насильства, щодо аналізу якості надання соціальних послуг Черкаським міським центром соціальних служб, показали, що використання сучасних інформаційних ресурсів дозволяє фахівцями центру швидко реагувати на запити клієнтів.

Доведено, що важливим аспектом надання допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства, є ефективне поєднання індивідуальних та групових форм соціальної роботи.

4. На основі аналізу реабілітаційних програм для жінок, які постраждали від домашнього насильства, розроблено та впроваджено авторську програму «I'm new». Перевагами розробленої програми є: поєднання різних форм і методів групової соціальної роботи (групові заняття, інноваційна онлайн-форма

«Жива бібліотека», метод «рівна рівній»); короткотривалість; мобільність; результативність.

Програма «I'm new» може використовуватися центрами соціальних служб у роботі з жінками, які постраждали від домашнього насильства. Разом з тим, програму можна взяти за основу для створення інших реабілітаційних програм (розширити, поглибити для більш ефективного впливу на відновлення соціальних функцій жінок).

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів соціальної роботи з жінками, які постраждали від домашнього насильства, тому може в перспективі включати комплексну реабілітацію всіх членів родини: дітей та кривдника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаровська А. Що ми можемо зробити, щоб запобігти домашньому насильству. Київ, СДМ-Студіо, 1999. 64с.
2. Бойко О. Насильство в сім'ї: соціологічний аналіз явища: дис... кандидата соціол. наук: 22.00.03. / Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2003. 211 с.
3. Бова А. Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. *Український соціум*. 2005. № 1 (6). С. 15 – 25.
4. Власов П. О. Насильство в сім'ї та соціальна робота із сім'ями, в яких чиниться насильство: Інформаційно-практичний посіб. Дніпропетровськ: Дніпропетровська міська громадська організація «Жіночий інформаційно-координаційний центр», 2006. 138 с.
5. Грабська І. А. Насильство у подружніх стосунках: зарубіжний досвід досліджень та консультування. *Практична психологія та соціальна робота*. 1998. № 9-10. С. 20 – 25.
6. Кочемировська О. О., Стрейсяну Д. Й., Христова Г. О. Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї: метод. посіб. для тренерів з проведення тренінгів для дільничних інспекторів міліції. Київ: Логос, 2010. 364 с.
7. Кочемировська О. О. Можливості виявлення та попередження насильства в сім'ї: основні поняття. Посібник для соціальних працівників. Харків: НТМТ, 2008. 44 с.
8. Кочемировська О. О., Христова Г. О. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України. Київ: Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 228 с.
9. Лавриненко Н. Феномен насильства стосовно жінок у сучасному українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1998. № 4-5. С. 130-145.

10. Мінакова К. Основні соціально-педагогічні та психологічні характеристики жінки-жертви домашнього насильства. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2005. № 2. С. 43-47.
11. Онишко Ю. В. Насильство в сім'ї: стан та проблеми. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 3-4. С. 39-47.
12. Савчук О. М. Гендерні стереотипи і установки щодо домашнього насильства. Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень: Матеріали міжнар. наук. -практ. конференції (м. Київ, 5-7 грудня 2002 р.). Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді; Український ін-т соц. досліджень, 2002. 222 с.
13. Савчук О. М. Наслідки подружнього насильства: індивідуально-психологічна перспектива. Наукові записки (спецвипуск). Київ, 2002. Т. 20. С. 118-125.
14. Бондаровська В. М., Кочемировська О. О., Лактіонова Г. М., Онишко Ю. В., Хаар Р., Христова Г. О. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти. Київ: вид-во ФОП Клименко Ю. Я., 2010. 372 с.
15. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: навч. посіб. Київ: ДЦССМ, 2002. 132 с.
16. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи із сім'єю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.05 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 44 с.
17. Тунтуєва С. В. Психологічні особливості жінок, постраждалих від насильства в сім'ї. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. № 4. 2009. С. 72-76.
18. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: навчальний посібник Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.

19. Шинкаренко О. Психологічні особливості жертв подружнього насильства: основні напрямки психокорекційного втручання. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 3. С. 25-28.
20. Всеукраїнська громадська організація жіночий правозахисний центр «Ла – Страда Україна» URL: <https://la-strada.org.ua/>
21. Проект «ED ERA» (А. Лабунь, О. Калашник, В. Вальчук та Г. Мустафаєв). URL: <https://nonviolence.ed-era.com>
22. Комплексна Програма корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами (14-18 років) та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику: інформаційно-методичні матеріали / Бондаровська В. М. та ін. ; за заг. ред. Бондаровської В. М., Журавель Т. В., Пилипас Ю. В. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. 528 с.
23. Попередження домашнього насильства щодо дівчат та жінок у м. Києві: модель, особливості, перспективи. / Я. І. Бордіян, Т. В. Журавель, О. Л. Кулаковська та ін. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Калита»», 2017. 98с.
24. Ярощук Н. П. Методи арт-терапії в роботі з жінками, які постраждали від сімейного насильства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Психологічні науки. 2013. Вип. 2. С. 86-88. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2013_2_25
25. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе. СПб.: Речь, 2007. 336 с.
26. Веретенко Т., Климчук Я. Технології соціальної роботи із жінками, які постраждали від домашнього насильства. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 33, том 1, 2020.с.286-291.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А**Анкета**

"Домашнє насильство над жінками, як соціальна проблема"

Шановна пані!

**Просимо взяти участь у соціологічному дослідженні, пов'язаному з
домашнім насильством щодо жінок.**

Анонімність та конфіденційність гарантуємо.

Завчасно дякуємо!

1. Ваш вік ____ .

2. Ваш сімейний стан:

а) незаміжня

б) заміжня

в) розлучена

г) громадянський шлюб.

3. Ваша освіта:

а) середня

б) середньо-спеціальна

в) вища

г) незакінчена вища.

4. В якій сім'ї ви виховувалися?

а) в повній

б) в неповній

5. Які відносини були у ваших батьків?

а) гармонійні

б) іноді сварились

в) постійно виникали конфлікти

6. Коли ваші батьки сварились, то (відмітьте декілька відповідей):

а) тато ображав маму

б) тато використовував нецензурну лексику

в) тато міг штовхнути

г) тато міг вдарити

д) свій варіант _____ .

7. Сварки між батьками виникали:

а) один з батьків був на підпитку

б) труднощі на роботі

в) тяжке матеріальне становище

8. Чи доводилося Вам за останній рік стикатися із труднощами у взаєминах із вашим партнером?

а) так

б) іноді

в) ні.

9. Як часто у Вас виникає конфлікт з вашим партнером?

а) конфліктів взагалі немає

б) рідко

в) постійно.

10. Чи дозволяє/в ваш партнер образи на Вашу адресу?

а) ні, максимум, на що він здатний-це підвищити голос

б) так, причому лайки і образи я чую щодня

в) тільки якщо він дуже злий

г) свій варіант _____ .

11. Як часто ви чуєте/ли критику на свою адресу від партнера?

а) не критикує

б) рідко, але по справі

в) критикує

г) свій варіант _____ .

12. У хвилини, коли Вам необхідно співчуття, Ваш партнер надає/в вам підтримку?

а) ні, він досить холодний і рідко мене підтримує

б) не так часто, як хотілося б, але так

в) звичайно, постійно підтримує.

13. Чи проявляє/в Ваш партнер ревності по відношенню до вас?

а)тільки якщо я даю привід

б)іноді буває

в)постійно.

14. Чи бувало, що Ваш партнер вас шантажує/вав?

а)так, він погрожує мені розставанням, що відбере дітей та інше

б)дуже рідко, але буває

в)ні, ні в якому разі.

15. Як ви розділяєте з партнером фінансові обов'язки?

а)в основному сімейним бюджетом займається чоловік

б)завжди я займаюсь сімейним бюджетом

в)всі фінансові обов'язки поділені на рівних.

16. Ваш партнер контролює сімейний бюджет?

а)так, постійно

б)іноді

в)ні, у нас повна довіра

г)перед великою покупкою завжди радимося.

17. Чи можете Ви купити губну помаду не порадившись з чоловіком?

а)так

б)ні

в)свій варіант _____.

18. Чи були випадки коли партнер вчиняв стосовно Вас:

а)побиття

б)штовхання, тіпання

в)ляпаси

г)говоріння неприємних слів

д)принижування

е)свій варіант _____.

19. Ви займаєтесь сексом коли (можливо декілька варіантів):

а)обидва бажають

- б) за бажанням чоловіка
- в) за бажанням чоловіка, навіть коли я не хочу.

20. Хто винен у випадках насильства?

- а) тільки чоловік
- б) частково жінка, частково чоловік
- в) інколи тільки жінка
- г) тільки жінка.

21. Чи обізнані Ви куди потрібно звертатись, якщо постраждали від насильства?

- а) цілком обізнана
- б) загалом обізнана
- в) майже не обізнана
- г) зовсім не обізнана.

22. Куди б Ви звернулись, у випадку насильства?

23. Як Ви вважаєте, чи потрібно тему насильства обговорювати в суспільстві?

- а) так, обов'язково
- б) ні, це особиста справа родини.

Тест на самооцінку

1. Чи легко вам говорити "ні"?

- Так
- Ні

2. Як ви ставитеся до своїх помилок?

- Щоразу дуже переживаю і корю себе
- Ставлюся, як до досвіду
- Забороняю собі думати, що помилився

3. Чи вважаєте ви себе досить хорошою людиною?

- Так
- Ні

4. Чи часто ви порівнюєте себе з іншими людьми?

- Постійно
- Не часто
- Рідко або ніколи

5. Як ви реагуєте на критику?

- Жахливо переживаю
- Неприємно, але не смертельно
- Рівно

6. Чи визнаєте ви свої успіхи і досягнення?

- Так, я помічаю свої успіхи і радію їм
- Не завжди
- Ні, я часто знецінюю свої результати

7. Спочатку ви вирішуєте проблеми інших людей, а потім, якщо залишається час і сили-свої?

- Так
- Ні

8. Чи Часто ви не погоджуєтеся на зарплату, яка вас не влаштовує?

- Часто
- Іноді
- Ніколи

9. Чи вмієте ви давати собі підтримку і розраду?

- У мене складно з цим
- Намагаюся підтримувати себе
- Так, завжди підтримаю і втішу себе

10. Чи часто ви лаєте себе?

- Частенько
- Рідко і то за справу
- Намагаюся ніколи не лаяти себе

11. Чи є у вас переконання, що ви гідні любові, достатку, щастя?

- Так

- Ні

- Не впевнений

12. Чи перериваєте ви стосунки, якщо вас вони не влаштовують?

- Так

- Ні

- Так, але потім повертаюся

13. Вам важливо отримувати схвалення і похвалу від інших людей?

- Так

- Іноді

- Ні

Дякуємо за співпрацю!

Ключ до обробки тесту на самооцінку

Результати тесту

21-27 балів. Ваша самоцінність знаходиться на досить високому рівні. Ви не дозволите себе образити і зможете про себе подбати. Ви чуєте себе і орієнтуєтесь на свої почуття і бажання у прийнятті рішень. Є моменти, над якими ще можна попрацювати, але в цілому у вас є відчуття, що ви собі важливі і цінні.

11-20 балів. Ваша самоцінність нагадує море в період припливів і відливів. Якщо навколо все спокійно і ви задоволені тим, як йдуть справи, то ви себе цінуєте і схвалюєте. Як тільки щось йде не так, ви схильні почати критикувати себе або лаяти за помилки. Якщо ви підвищите свою самоцінність, то всередині відчуєте більше гармонії, спокою і задоволеності собою. А зміни на краще у відносинах, кар'єрі, грошах і здоров'ї не змусять себе довго чекати.

0-10 балів. Ви майже не цінуєте себе. Для цього вам потрібен вагомий привід. Найчастіше ви чуєте голос внутрішнього критика, який говорить про те, що ви знову все зробили не так. Ви вже змирилися з тим, що не досить гарні, щоб жити щасливо і звикли терпіти утискита обмеження. Всередині багато напруги, смутку і безвиході.

ДОДАТОК Б

Шановна пані!

Черкаський обласний осередок «Ліги соціальних працівників України»
проводить соціологічне опитування на тему
«Якість надання соціальних послуг Черкаським міським центром
соціальних служб».

Анонімність та конфіденційність гарантуємо.

Завчасно дякуємо!

Анкета

1. Скільки Вам років?
 - a) 18-29
 - b) 30-39
 - c) 40 і старше
2. Чи є у Вас діти?
 - a) так
 - b) ні
3. Як часто у Вас виникає конфлікт з вашим партнером?
 - a) конфліктів взагалі не має
 - b) рідко
 - c) постійно
4. Чи обізнані Ви з інформацією куди потрібно звертатись за допомогою щодо насильства?
 - a) цілком обізнана
 - b) загалом обізнана
 - c) майже необізнана
 - d) зовсім необізнана
5. Як довго Ви терпіли насильство?
 - a) місяць
 - b) 6 місяців

c) 1 рік

d) понад 1 рік

6. Чому довго так терпіли насильство?

a) не знала, куди потрібно звертатись

b) не знала, як звернутись

c) вважала за норму

7. Після звернення в ЦСС, у Вас:

a) поведінка чоловіка не змінилась

b) рівень агресії чоловіка знизився

c) агресія відсутня так, як живемо разом

d) агресія відсутня так, як ми проживаємо окремо

8. Яку роботу фахівців Центру Ви вважаєте більш ефективною у вирішенні проблеми насильства у вашій родині?

9. Як Ви вважаєте, використання сучасних засобів зв'язку (скайп, вайбер, інстаграм, месенджери, міт, зум, електронна пошта, телеграм) дають можливість швидко отримати інформацію щодо вирішення ваших проблем?

a) так

b) ні

10. При спілкуванні з Вами, працівники центру виявляли доброзичливість, толерантність, співчуття, емпатію (співпереживання)?

a) так

b) ні

11. Оцініть повноту і якість інформації, наданої фахівцями центру

	1-дуже незадоволений	2- незадоволений	3-більш-менш задоволений	4-задоволений	5- повністю задоволений
Повнота та якість інформації, наданої					

фахівцями центру					
---------------------	--	--	--	--	--

12. Оцініть надання соціальних послуг в центрі

	1-дуже незадоволений	2- незадоволений	3-більш- менш задоволений	4- задоволений	5- повністю задоволений
Надання соціальних послуг					

13. Оцініть якість роботи Черкаського міського центру соціальних служб за 5- ти бальною шкалою

	1-дуже незадоволений	2- незадоволений	3-більш- менш задоволений	4- задоволений	5- повністю задоволений
Якість роботи центру					

Дякуємо за співпрацю!

ДОДАТОК В***Повідомлення про сім'ю/особу, яка перебуває у складних життєвих обставинах***

Від _____ № _____

(найменування організації/установи/закладу, яка (який) направляє повідомлення, поштова та електронна адреси, телефон)

Від _____ № _____

(найменування організації/установи/закладу, яка отримала (який отримав) повідомлення)

ПОВІДОМЛЕННЯ/ІНФОРМАЦІЯ* про сім'ю/особу, яка перебуває у складних життєвих обставинах*****Надійшло:*** усно, письмово, в телефонному режимі, в електронному режимі***Про особу/дитину/сім'ю, яка перебуває у СЖО***

(прізвище, ім'я, по батькові, вік дитини, особи або прізвище сім'ї)

Місце _____ проживання _____ (адреса)

Контактний _____ телефон _____

Зміст повідомлення/інформації про факти, ознаки чи застереження щодо особи/дитини (відмова від дитини) / сім'ї та дата їх виявлення

Від _____

(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка подає звернення, інша важлива інформація (ким працює, родинний зв'язок тощо)) самозвернення, від родичів, від сусідів/знайомих, анонімно, від суб'єкта соціальної роботи, інше

За

результатами

(відвідування, обстеження, огляду, рейду тощо)

Вжиті заходи (що було зроблено, які дії вчинено суб'єктом звернення)

До

повідомлення/інформації

додано

документи

Повідомлення/інформацію прийнято

(прізвище, ім'я, по батькові, посада особи/спеціаліста, яка (який) прийняла (прийняв) повідомлення/інформацію)

Дата _____ Час _____

(посада керівника)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

ДОДАТОК Г

Програма «I'm new»
Тематичний план програми

Дата	Тема заходу	Відповідальна особа
25.01.2021	«Початок нового життя»	Ченбай І. В., Нерознак Л. С.
02.02.2021	«Жива бібліотека. Моя життєва історія»	Модератор zoom-зустрічі Нерознак Л.С.
04.02.2021	«Мої почуття»	Демиденко Т.М., Нерознак Л.С.
08.02.2021	«Моє майбутнє»	Демиденко Т.М., Нерознак Л.С.

1. «Початок нового життя»

Мета: знайомство учасниць, створення сприятливої психологічної атмосфери; підвищення правової грамотності жінок.

Час – 1 год. 30 хв.

Хід заняття

Тренер: Доброго дня! Я рада бачити всіх вас на нашій першій зустрічі, яка має назву «Початок нового життя». Давайте познайомимось.

Вправа «Знайомство». Інструкція: підготувати бейджики, на яких жінки напишуть ім'я, символ або слово, як до них можна звертатись. По бажанню жінка може розповісти, чому саме такий символ або слово було обрано.

Час – 15 хв.

Тренер: Сьогодні на нашу зустріч ми запросили представників правоохоронних органів. Пропонується такий формат зустрічі - за круглим столом. На зустрічі присутні члени комісії Черкаської обласної державної адміністрації з питань координації дій щодо запобігання та протидії домашньому насильству: начальник Управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування ГУНП в Черкаській області

Володимир Васильович Захаренко та старший інспектор з особливих доручень відділу дільничних офіцерів поліції управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції України в Черкаській області
Станіслав Вікторович Коломієць

Питання для обговорення:

Куди може звернутися жінка, яка постраждала від домашнього насильства?

Чи є притулки для тимчасового перебування жінок, що зазнали насильство?

Види покарань для кривдника.

Що таке примусовий припис?

У чому полягає робота з кривдником?

Тренер: Дякую за плідну роботу. До наступної зустрічі!

2. «Жива бібліотека. Моя життєва історія»

Метою онлайн-зустрічі є набуття жінками позитивного досвіду вирішення проблем насильства в родині. Час – 2 години.

Хід заняття

Вступне слово модератора: Доброго дня! Сьогодні ми послухаємо реальну життєвої історії жінки, яка постраждала від домашнього насильства. На зустріч запрошена А (Спікер). Ми послухаємо її історію, досвід виходу з кризової ситуації, а потім можете задавати запитання до спікера. Спікер А: розповідає свою історію, як постраждала від домашнього насильства в 2019 році.

Заключні слова учасників та побажання.

Заключне слово модератора: Дякую Спікеру за відкрити власну історію, за поради та досвід для жінок. Також дякую жінкам, що задавали запитання та давали побажання. Сьогодні була досить відкрита зустріч, сподіваюсь, що ця життєва історія допоможе вам змінити ставлення до вашої проблеми, подивитись на вашу ситуацію неупереджено, з іншого боку.

3. «Мої почуття».

Мета: концентрація на собі та своїх почуттях.

Час – 1 год. 30 хв.

Хід заняття

Тренер: Доброго дня! Сьогодні наша третя зустріч розпочинається з тесту «Самооцінка особистості». На проходження тесту дається 20 хв.

Тест «Самооцінка особистості».

Мета: дізнатись рівень самооцінки жінок.

Час – 30 хв.

Інструкція: 1. Якості особистості розташувати у двох колонках. У першу колонку виписати якості, які притаманні Вашому ідеалу (перелік “Мій ідеал”). Решту якостей виписати в колонку (перелік “Неідеал”).

Перелік якостей особистості

1. Акуратність
2. Безтурботність
3. Боягузливість
4. Вередливість
5. Вишуканість
6. Гордість
7. Грубість
8. Жалісливість
9. Жвавість
10. Життєрадісність
11. Заздрість
12. Захопленість
13. Злопам'ятство
14. Легковір'я
15. Мрійливість
16. Наполегливість
17. Ніжність
18. Невимушеність
19. Нервовість
20. Нерішучість

21. Нестриманість
22. Образливість
23. Обережність
24. Педантичність
25. Повільність
26. Поміркованість
27. Поступливість
28. Рішучість
29. Розв'язність
30. Самозабуття
31. Сором'язливість
32. Стриманість
33. Терпимість
34. Турботливість
35. Упертість
36. Холодність
37. Чарівність
38. Чуйність
39. Щирість
40. Ентузіазм

2. В переліку “Мій ідеал” відмітити позначкою якості, які у Вас є реально за принципом “так – ні”, незалежно від рівня розвиненості якості. В переліку “Неідеал” відмітити будь-якою позначкою якості, яких у Вас немає, теж а принципом “так – ні”.

3. Підрахувати загальну кількість відмічених якостей як у першому, так і в другому переліку (Р).

4. Визначити коефіцієнт самооцінки, поділивши одержану суму (Р) на загальну кількість якостей (40) (дивись перелік якостей особистості):
де Кс – _____ коефіцієнт самооцінки.

5. Результати порівняти з оціночною шкалою.

Оціночна шкала

Якщо Ви одержите коефіцієнт від 0,4 до 0,6 – самооцінка адекватна, Ви самокритичні і не переоцінюєте себе.

Якщо одержите коефіцієнт від 0 до 0,4, це свідчить про недооцінку своєї особистості, про підвищену критичність.

Якщо коефіцієнт від 0,6 до 1, це говорить про переоцінку своєї особистості, некритичне ставлення до себе.

Тренер: час завершився, тепер ми оцінемо та обговоримо ваші результати щодо пройденого тесту на самооцінку. Також ми виконаємо арт-терапевтичну вправу «Словник почуттів».

Арт-терапевтична вправа «Словник почуттів»

Тренер: беремо 4 аркуші А4 і легенько змочуємо водою їх.

На 1-ому малюємо «сум» і пишемо 3-4 свої відчуття, але перед цим подумайте про сум, можливо історії, які викликали у вас це відчуття.

На 2-ому – «злість».

На 3-ому зображуємо «радість». Подумайте про радість та запишіть 3-4 відчуття, які у вас асоціюються з цим словом.

А на 4-ому – «силу». Обговорення відчуттів та асоціацій.

Тренер: під кінець нашої сьогоднішньої зустрічі ми застосуємо вправу на релаксацію, яка має назву «Водоспад».

«Сядьте зручніше і закрийте очі. 2-3 рази глибоко вдихніть і видихніть. Уявіть собі, що ви стоїте біля водоспаду. Але це не зовсім звичайний водоспад. Замість води в ньому падає вниз м'який білий світ. Тепер уявіть себе під цим водоспадом і відчуйте, як цей прекрасний білий світ струмує по вашій голові. Ви відчуваєте, як розслабляється ваш лоб, потім рот, як розслабляються м'язи шиї... Біле світло тече по ваших плечах, потилиці і допомагає їм стати м'якими і розслабленими. Біле світло стікає з вашої спини, і ви помічаєте, як і в спині зникає напруга, і вона теж стає м'якою і розслабленою. А світло тече по ваших грудях, по животу. Ви відчуваєте, як вони розслабляються і ви самі собою, без жодного зусилля, можете глибше вдихати і видихати. Це дозволяє вам

відчувати себе дуже розслаблено і приємно. Нехай світло тече також по ваших руках, по долонях, по пальцях. Ви помічаєте, як руки і долоні стають все м'якше і розслабленіше. Світло тече і по ногах, спускається до ваших ступень. Ви відчуваєте, що і вони розслабляються і стають м'якими. Цей дивовижний водоспад з білого світла обтікає все ваше тіло. Ви відчуваєте себе абсолютно спокійно і безтурботно, і з кожним вдихом і видихом ви все глибше розслабляєтеся і наповнюєтеся свіжими силами... (30 секунд). Тепер подякуйте цей водоспад світла за те, що він вас так чудово розслабив... Трохи потягніться, випрямтеся і відкрийте очі».

4. «Моє майбутнє»

Мета спрямована на планування жінкою свого майбутнього спираючись на внутрішні ресурси, розвиток здібностей до самоаналізу, сприяння зміцненню віри в себе; допомогти жінкам розпочати нове життя.

Час – 1 год. 30 хв.

Хід заняття

Тренер: Доброго дня! Сьогодні наша остання четверта зустріч. Вона присвячена плануванню вашого нового, майбутнього життя. Ми проведемо з вами арт-терапевтичну методику, яка має назву «Прорив за один день. Створення метафори майбутнього». Її мета дозволяє зробити прорив в усвідомленні і розумінні ситуації в особистому і діловому житті з метою визначення готовності до майбутніх змін і їх прийняття. Після проведення методики, ми обговоримо досягнуті вами результати.

Етапи роботи в методиці:

Етап 1. Побудова моделі існуючої ситуації «як є» та її суб'єктивна оцінка самою учасницею (Діагностика емоційного стану, Діагностика взаємин в сім'ї, з партнером, з дітьми або на роботі).

Етап 2. Вербалізація «обговорення-розповідь».

Етап 3. Внесення змін у створену модель і створення моделі взаємин «як буде».

Етап 4. Визначення метафори для майбутнього життя.

Кожній учасниці даємо лист фольги розміром 30 x 30 см і терапевт показує, як створюється фігура людини. Спочатку робиться голова, береться невеликий лист фольги або серветки, мнеться і моделюється голова. Потім створюються ноги-руховий центр. Після створення ніг клієнти переходять до створення рук і повністю формують фігуру людини. Центр діяльності простягається через плечі до кистей і визначає почуття щодо того, що ми робимо самі, що роблять з нами, а також щодо здатності справлятися з власним життям. Ця область також представляє наше прагнення до самовираження-за допомогою кистей ми можемо висловити потаємну творчу енергію, за допомогою долонь і рук-розділити свою любов і поділитися енергією серця, а за допомогою ласки, дотиків і обіймів — залучити, утримати або відштовхнути.

Коли буде створена вся фігура людини, учасницям пропонується розмістити її в просторі аркуша розміром А4. Лист символізує простір ситуації життя, в якій зараз знаходиться кожна учасниця.

Потім з другого аркуша фольги розміром 30 x 30 см моделюється образ партнера або людини, яка вчиняє (вчинив) насильство, образ відносин в ситуації, що склалася, або образ справи (бізнесу) при втраті робочого місця і відносин з ним (до нього). Перший етап обговорення. Учасниці дають назву своїй скульптурі і коротко розповідають про неї. Інші учасниці заняття вислуховують і висловлюють своє бачення і розуміння даної скульптури. Після етапу обговорення учасниці вносять зміни у скульптуру. Другий етап обговорення. На цьому етапі обговорення Дається нова назва скульптурі і вислуховується думка учасниць тільки про позитивні зміни, оскільки кожна учасниця по-своєму бачить зміни.

Заключне слово тренера: Дякую Вам за плідну працю. З вами було дуже добре працювати. Сьогодні ви тепер розпочали нове життя, відчули себе новою і запам'ятайте хорошу приказку «Нове життя починається саме в той момент, коли для старої всередині більше немає місця». Всього найкращого!